

DENOMINACIONS CIENTÍFIQUES DE BASE LLATINA: CARACTERITZACIÓ I REPRESENTACIÓ

El contingut d'aquest document està sotmès a una llicència Creative Commons d'ús obert, amb reconeixement d'autoria i sense obra derivada

<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/3.0/deed.ca>

© TERM CAT, Centre de Terminologia

Novembre de 2012

Denominacions científiques de base llatina: Caracterització i representació

Sumari

Introducció	2
1. Tipologia de nomenclatures científiques de base llatina	3
1.1 Noms científics	3
1.2 Terminologies anatòmiques.....	6
1.2.1 Terminologia anatòmica (TA).....	7
1.2.2 Terminologia histològica (TH).....	7
1.2.3 Terminologia embriològica (TE).....	8
2. Altres denominacions de base llatina	9
3. Tractament de la nomenclatura científica en productes de referència	11
3.1 En productes lexicogràfics	11
3.2 En productes terminològics i especialitzats.....	12
4. Proposta de tractament	17
4.1 Denominacions de base llatina de nomenclatures fixades.....	17
4.2 Denominacions de base llatina tradicionals	18
5. Conclusions	20

Introducció

Dintre el conjunt de denominacions de l'àmbit científic, es pot distingir un grup força homogeni integrat per les denominacions que prenen el llatí com a base. Es tracta de denominacions pertanyents a disciplines científiques amb una llarga tradició històrica, que van establir les bases de les seves nomenclatures en una època en què el llatí era encara la llengua de la ciència.

Tot i que aquest tipus de denominacions científiques sovint coexisteixen amb les denominacions comunes i es pot considerar que tenen, per tant, una naturalesa similar, el tractament que se'ls dóna en terminologia no és unitari. Les diferències consisteixen, bàsicament, en el recurs a un camp d'ubicació o a un altre i també en la tria d'etiquetes de representació diverses —i, consegüentment, també de codis diversos.

Aquestes diferències de tractament es poden explicar per causes atribuïbles al treball terminològic però també per causes atribuïbles a les denominacions mateixes:

- Pel que fa a les causes atribuïbles al treball terminològic, es tracta de la impossibilitat de recórrer a la lexicografia com a model, en contra del que succeeix en altres casos: d'una banda, per l'orientació cap a la llengua general dels productes lexicogràfics, que fa que sovint no s'hi recullin les denominacions científiques d'aquesta mena; de l'altra, per la simplicitat més gran de l'estructura de l'article lexicogràfic, que porta les obres que efectivament recullen aquestes denominacions a incloure-les en el camp de la definició.
- Pel que fa a les causes atribuïbles a les denominacions, es tracta de les diferències importants que hi ha entre aquestes denominacions segons les disciplines a què pertanyen, malgrat que totes siguin de base llatina.

Amb l'objectiu de d'elaborar una proposta més o menys unificada i fonamentada, aquest document aborda en primer lloc la tipologia de les nomenclatures científiques de base llatina (punt 1), la tipologia d'altres llatínismes científics (punt 2) i el tractament en productes de referència, tant lexicogràfics com terminològics (punt 3); finalment, a partir de totes aquestes dades, es proposa una solució (punt 4). L'últim punt (punt 5, Conclusió), recull els elements principals de l'argumentació i de la proposta.

Per qüestions d'extensió, queda fora d'aquest document una discussió més àmplia sobre els noms científics pel que fa als contextos d'ús de la denominació llatina o la catalana i pel que fa a les abreviatures dels subrangos (és a dir, per sota el subrang d'espècie).

1. Tipologia de nomenclatures científiques de base llatina

Entenem per *nomenclatures científiques* les nomenclatures d'un àmbit determinat del coneixement integrades per denominacions alfabètiques que s'ajusten a unes regles sistemàtiques pel que fa als formants, l'estructura i la representació. Aquesta sistematicitat garanteix la univocitat i la universalitat de la denominació dintre el conjunt de l'àmbit, per fer possible una comunicació escrita i oral inequívoca entre els científics que hi pertanyen.

És important remarcar que les denominacions estudiades pertanyen tant a la comunicació escrita com a la comunicació oral, ja que aquest punt les diferencia de representacions concebudes únicament per a la comunicació escrita, com és el cas de les fórmules químiques o els símbols. Es tracta, doncs, de denominacions completes, que, en el seu àmbit, poden substituir en tots els casos les denominacions pròpies d'una llengua determinada.

Dintre els diversos camps del coneixement que han establert nomenclatures sistemàtiques, aquest document estudia els que han pres com a base la llengua llatina, és a dir les nomenclatures que estan escrites d'acord amb les regles gramaticals del llatí clàssic, siguin o no d'origen llatí els diversos formants lèxics que les integren.

Concretament, es tindran en compte els casos següents:

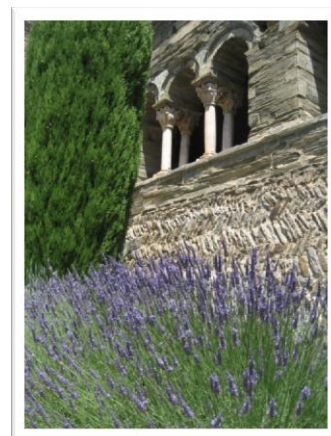
- (1) Els *noms científics*, que regulen la manera de referir-se als éssers vius (punt 1.1).
- (2) Les *terminologies anatòmiques*, que regulen la manera de referir-se als elements constitutius del cos humà (punt 1.2).

1.1 Noms científics

En biologia, tradicionalment es prenen en consideració vuit rangs taxonòmics principals de caràcter inclusiu, que permeten posar en relació els organismes segons el grau d'afinitat entre ells.¹ Aquest sistema de classificació s'aplica a les plantes (inclosos fongs i cianobacteris), els animals, els bacteris i els virus², o sigui a totes les espècies biològiques reconegudes.

Els vuit rangs principals establerts són els següents, disposats en un ordre d'especificitat creixent i exemplificats amb el cas de l'espígol:

- Domini [*Eucaryota*]
- Regne [*Plantae*]
- Fílum [o *divisió*, en botànica, i *embrancament*, en zoologia] [*Streptophyta*]
- Classe [*Magnoliopsida*]
- Ordre [*Lamiales*]
- Família [*Lamiaceae*]
- Gènere [*Lavandula*]
- Espècie [*Lavandula angustifolia* (espígol)]

¹ A partir dels treballs del naturalista suec del s. XVIII Carl von Linné, successivament adaptats i completats.

² Els virus, però, no queden recollits aquí perquè s'hi utilitza la gramàtica llatina només fins al rang de gènere, mentre que, per sota d'aquest rang (és a dir, en els rangs de més ús, com ara l'espècie), es recorre a la gramàtica anglesa.

Les denominacions de cadascun dels rangs principals i dels diversos subrangs estan subjectes a regles estrictes que en volen garantir la univocitat i la universalitat, enfront de la gran diversitat dels noms comuns en les llengües i els dialectes. És per aquest motiu que les diverses denominacions s'anomenen genèricament *noms científics*, i el conjunt, *nomenclatura científica*.

A banda de la univocitat i la universalitat, la nomenclatura científica també busca l'estabilitat; aquesta tercera característica és igualment important tenint en compte l'antiguitat de molts dels noms científics (la nomenclatura científica va ser adoptada el 1753 en biologia, el 1758 en zoologia i el 1980 en microbiologia). Amb aquesta estabilitat es pretén preservar la intel·ligibilitat de les obres històriques de referència en l'àmbit.

D'acord amb aquestes regles, l'estructura dels noms científics varia considerablement segons que pertanyin a un dels set primers rangs principals (*domini, regne, filum, classe, ordre, família i gènere*) o bé al darrer (*espècie*). A més, per sota del vuitè rang, ja no hi ha unitat de criteris entre totes les nomenclatures, sinó que cada disciplina aplica criteris propis.

Així, els noms dels set primers rangs estan formats sempre per una sola paraula, acabada amb un sufix de base llatina, que pot variar segons la disciplina. Per exemple, en botànica hi ha un sufix específic per a cadascun dels rangs, mentre que en zoologia només hi ha sufixos específics a partir del rang *família*.

En canvi, en el vuitè rang, *espècie*, el nom científic no està format per una sola paraula sinó per dues, subjectes igualment a la gramàtica llatina (amb l'excepció ja esmentada dels virus). Es tracta de l'anomenada *combinació binomial*, que segueix aquest patró:

- Primer formant: El *gènere* (és a dir, el nom del setè rang) [Per exemple, *Homo*]
- Segon formant: L'*epítet específic* o *epítet*, consistent en un complement distintiu (nom en aposició o adjectiu) [Per exemple, *sapiens* aplicat a *Homo*]

Per tant, totes les espècies pertanyents a un mateix gènere comparteixen la base denominativa i s'oposen entre elles pel complement d'espècie. Tots dos elements són indispensables per al reconeixement de l'espècie.

Convé tenir en compte que les tres grans àrees biològiques (zoologia, botànica i microbiologia) comparteixen els principis de la nomenclatura científica, però que en cadascuna hi ha codis específics que en regulen l'aplicació:³

- En botànica actualment són vigents el Codi Internacional de Nomenclatura d'algues, fongs i plantes (*International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants*, ICN, conegut també com el codi de Melbourne perquè va ser aprovat en el Congrés Botànic Internacional celebrat a Melbourne el 2011) i el Codi Internacional de Nomenclatura de Plantes Cultivades (*International Code of Nomenclature for Cultivated Plants*). L'ICN, ja ratificat però encara en procés de publicació, substitueix el Codi Internacional de Nomenclatura Botànica (*International Code of Botanical Nomenclature*, ICBN), fixat en el congrés de 2005 a Viena i encara l'únic consultable (<http://ibot.sav.sk/icbn/main.htm>).
- En zoologia, se segueix el Codi Internacional de Nomenclatura Zoològica (*International Code of Zoological Nomenclature*, ICZN), regulat per la Comissió Internacional de Nomenclatura Zoològica i consultable en una versió catalana de l'IEC a <http://cit.iec.cat/cinz/default.asp?opcio=0>.

³ Per superar aquestes divergències, s'han proposat codis únics per a tota la biologia, com ara el BioCode o el PhyloCode (basat en la filogenètica), encara en desenvolupament i no implantats, ja que no tenen l'acord de tota la comunitat científica.

- Finalment, en microbiologia, regeix el Codi Internacional de Nomenclatura Bacteriana (*International Code of Nomenclature of Bacteria*, ICNB), consultable a <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK8817/?depth>.

Els canvis ocorreguts històricament en l'interior de cada àrea biològica –per la modificació de criteris o l'aportació de nous coneixements– i l'existència d'escoles diferents han portat en uns quants casos a trencar l'estabilitat nominal pretesa. Per tant, de vegades a una mateixa espècie li pot correspondre més d'un nom científic. En aquestes situacions de concurrència, però, se sol prendre un dels noms com a vàlid, mentre que els altres es consideren sinònims nomenclaturals i tenen un valor només històric.

Finalment, pel que fa a l'escriptura dels noms científics, hi ha unes quantes normes generals, vàlides tant en botànica com en zoologia i en microbiologia, que en regulen la forma i la morfologia:

- Formalment:

- Un nom científic s'ha d'escriure tot **en cursiva** i amb **majúscula inicial**; en canvi, el segon formant de l'espècie s'escriu amb minúscula inicial.
- Per abreviar un nom d'espècie, es pot escurçar el nom del gènere o primer formant (sovint, recollint només la inicial), però no es pot ometre.

- Morfològicament:

- Se segueix la gramàtica llatina, és a dir que s'adjunten desinències llatines per a indicar la flexió de nombre, gènere i cas. En el formant únic dels noms compostos d'una sola paraula o bé en el primer formant dels noms compostos de més d'una paraula, el cas sempre és el nominatiu; en canvi, en els noms de les espècies, el segon formant pot ser un adjectiu (concorda en nombre, gènere i cas amb el nom i, per tant, s'escriu en nominatiu) o bé pot ser un altre nom (generalment, en cas genitiu).

Tot i que qualsevol llengua pot funcionar com a llengua d'origen de les paraules que formen el nom d'una espècie i que els formants tant poden ser noms comuns com noms propis (topònims, antropònims, etc.), l'exigència d'estructurar el conjunt segons la gramàtica llatina ha determinat que sovint es parli del conjunt com del *nom llatí* d'una espècie, en oposició al *nom vulgar* o *nom comú*.

Per exemple:

Nom científic d'espècie: *Parus major*
Nom vulgar: **mallerenga carbonera**

Finalment, s'ha de tenir en compte que fins ara hem fet referència al nom científic bàsic, constituït únicament per la combinació de gènere i epítet específic, ja que és el nom utilitzat habitualment en productes adreçats a un públic ampli, com poden ser els diccionaris terminològics. En contextos especialitzats, però, també s'hi solen afegir el nom de l'autor de la combinació binomial (l'anomenat *acte nomenclatural*) i l'any en què es va fer.

Per exemple:

Nom vulgar: **mallerenga carbonera**

Nom científic bàsic: *Parus major*

Nom científic complet: *Parus major* Linnaeus, 1758

1.2 Terminologies anatòmiques

Les terminologies anatòmiques són un conjunt de llistats relatius a l'anatomia que elabora des del 1998 l'IFAA (*International Federation of Associations of Anatomists*). La publicació de les terminologies anatòmiques es fa oficialment en llatí, acompanyada d'una versió en anglès, i posteriorment se'n fan adaptacions a altres llengües. L'àmbit de validesa d'aquestes terminologies és el conjunt de les ciències de la salut, si bé el destinatari primer són els professionals de la medicina.

En aquestes terminologies, la forma de base llatina és única, mentre que els equivalents en llengua comuna són susceptibles de sinonímia i, efectivament, en uns quants casos tenen sinònims, de base dialectal, històrica, de registre, etc. És per això que l'IFAA remarca que les traduccions de les seves terminologies a altres llengües han de partir de les formes llatines, ja que les formes angleses hi figuren només com a formes més utilitzades en l'àmbit i no com a formes canòniques.

Pel que fa a les normes que regulen l'escriptura de les terminologies anatòmiques, se segueixen els criteris següents:

- Formalment:

- Els noms consisteixen en una o més formes llatines (preses del llatí clàssic, el llatí medieval, etc.), que s'escriuen **en rodona i amb minúscules** en cadascun dels formants.
- S'intenten evitar els noms lligats a persones, en favor de formes descriptives de la funció de cada element.

- Morfològicament:

- Se segueix la gramàtica llatina, amb la flexió de nombre, gènere i cas apropiada en cada formant i amb les preposicions i conjuncions corresponents. Per tant, un formant adjectiu ha de compartir nombre, gènere i cas amb l'antecedent nominal.

A diferència dels noms científics, doncs, les terminologies anatòmiques no tenen necessàriament una estructura uninòmica en uns rangs i binòmica en d'altres i no són tampoc una simple adaptació de peces lèxiques de qualsevol origen a les regles morfològiques llatines, sinó que les mateixes paraules que les formen són d'origen llatí o grec. Això no vol dir, òbviament, que totes aquestes paraules formessin part del patrimoni lingüístic clàssic, sinó que sovint s'han d'entendre com a encunyacions posteriors, fins i tot actuals, fetes a partir de formants llatins i grecs.

Actualment hi ha tres terminologies anatòmiques disponibles:

- (1) La *terminologia anatòmica* o *TA* (des del 1998, dedicada a l'anatomia macroscòpica humana; punt 1.2.1)
- (2) La *terminologia histològica* o *TH* (des del 2008, dedicada a l'anatomia microscòpica humana; punt 1.2.2)

- (3) La *terminologia embrionària* o *TE* (des del 2009, dedicada a les estructures humanes embrionàries i fetals; punt 1.2.3)

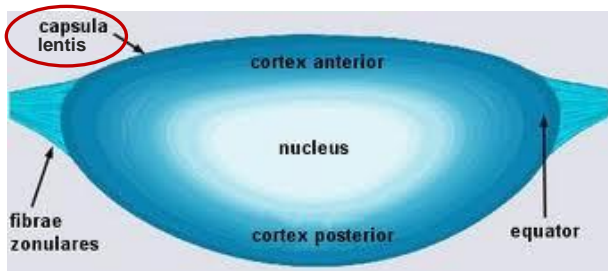
Totes aquestes terminologies es poden consultar a l'adreça <http://www.unifr.ch/ifaa/Public/EntryPage/ViewSource.html>.

1.2.1 Terminologia anatòmica (TA)

La terminologia anatòmica (amb la sigla establerta *TA*), que va ser la primera de les terminologies de l'IFAA, fa referència a l'anatomia macroscòpica humana. Es tracta d'una llista aproximadament de 7.500 termes existent des del 1998 i regulada pel FCAT (*Federative Committee on Anatomical Terminology*) de l'IFAA.

A diferència del que succeeix amb els noms científics de la biologia, en aquest cas no hi ha hagut un únic sistema vigent des que es va voler sistematitzar internacionalment l'ús dels termes anatòmics, sinó que n'hi ha hagut almenys tres de molt importants: la *Basle Nomina Anatomica* vigent des del 1887 fins al 1955, tot i les escissions d'alguns països; la *Nomina Anatomica*, vigent des del 1955 fins al 1998, i aquesta *Terminologia Anatomica*, vigent des del 1998. La modernitat del sistema actual provoca, d'una banda, que la univocitat en les formes canòniques sigui molt més gran que en biologia i, de l'altra, que les obres anteriors a aquesta data tinguin una intel·ligibilitat més complicada.

Per exemple:

Imatge extreta de: http://www.zelenyzakal.sk/zeleny-zakal/anatomia_oka/sosovka_lens.html

Terminologia anatòmica: capsula lentis
Nom comú: **càpsula del cristal·lí**

1.2.2 Terminologia histològica (TH)

La terminologia histològica (amb la sigla establerta *TH*), la segona de les terminologies regularitzades per l'IFAA, fa referència a l'anatomia microscòpica humana (és a dir, la citologia i la histologia). Es tracta d'una llista existent des del 2008 que va ser establerta pel FIPAT (*Federative International Program on Anatomical Terminologies*) de l'IFAA, en substitució del FCAT.

La TH substitueix la *Nomina Histologica* del 1977, encara vigent fins al 2008 perquè la TA no contenia termes d'histologia.

Mostra de *Terminologia Histologica*, amb el codi d'identificació numèric dels elements, la forma canònica en llatí i l'equivalència en anglès:

Histologia generalis³²		General histology
NOMINA LATINA		ENGLISH EQUIVALENTS
<i>Nomina generalia</i>		<i>General terms</i>
H2.00.00.0.00002	Parenchyma	Parenchyma
H2.00.00.0.00003	Stroma	Stroma
H2.00.00.0.00004	Capsula	Capsule
H2.00.00.0.00005	Membrana basalis ³³	Basement membrane
H2.00.00.0.00006	Lamina basalis	Basal lamina
H2.00.00.0.00007	Lamina rara; Lamina lucida	Clear layer
H2.00.00.0.00008	Lamina densa	Dense layer
H2.00.00.0.00009	Lamina fibroreticularis	Fibroreticular lamina
H2.00.00.0.00010	Polaritas cellularis	Cell polarity
H2.00.00.0.00011	Aplasia	Aplasia
H2.00.00.0.00012	Atrophia	Atrophy
H2.00.00.0.00013	Hyperplasia	Hyperplasia
H2.00.00.0.00014	Hypertrophia	Hypertrophy
H2.00.00.0.00015	Hypoplasia	Hypoplasia
H2.00.00.0.00016	Hypotrophia	Hypotrophy
H2.00.00.0.00017	Involutio	Involution
H2.00.00.0.00018	Metaplasia	Metaplasia

1.2.3 Terminologia embriològica (TE)

Finalment, la terminologia embriològica (amb la sigla establerta *TE*) és la tercera de les terminologies regularitzades per l'IFAA. Es tracta d'un document encara no publicat, que es difon internament des del 2009. La TE recull la terminologia referent a les estructures embriològiques i fetals humanes.

Mostra de *Terminologia Embriologica*, amb el codi d'identificació numèric dels elements, la forma canònica en llatí i l'equivalència en anglès:

	Embryogenesis	Embryogenesis; Embryogeny
E3.0.0.0.0.0.1	Processus embryonici	Embryonic processes
E3.0.0.1.0.0.1	FISSIO	CLEAVAGE
E3.0.0.1.0.0.2	Fissio totalis	Total cleavage
E3.0.0.1.0.0.3	Fissio aequalis	Equal cleavage
E3.0.0.1.0.0.4	Fissio indeterminata	Indeterminate cleavage
E3.0.0.1.0.0.5	Fissio determinata	Determinate cleavage
E3.0.0.1.0.0.6	Planum fissionis	Cleavage plane
E3.0.0.1.0.0.7	Planum aequatoriale	Equatorial plane
E3.0.0.1.0.0.8	Planum latitudinale	Latitudinal plane
E3.0.0.1.0.0.9	Planum meridionale	Meridional plane
E3.0.0.1.0.0.10	Nucleus fissionis	Cleavage nucleus
E3.0.0.2.0.0.1	REGULATIO⁴⁰	REGULATION

2. Altres denominacions de base llatina

A banda de les denominacions pertanyents a les nomenclatures científiques, també es poden trobar altres denominacions de base llatina en les mateixes disciplines.

Un cas típic són les denominacions de base llatina utilitzades tradicionalment en la disciplina mèdica per una o més llengües, les quals poden coincidir del tot, en part o gens amb la forma corresponent de les terminologies anatòmiques i poden tenir una alternativa pròpia en aquestes llengües que les utilitzen o bé no tenir-ne. És per la freqüència relativament elevada d'aquest tipus de llatinismes que aquí ens hi centrarem.

Sembla evident que no es pot donar el mateix tractament a una forma de base llatina pertanyent a una nomenclatura fixada internacionalment i a una forma de base llatina utilitzada per tradició però sense acceptació universal en la comunitat mèdica. Com és possible, però, que hi hagi aquesta divergència? Doncs hi poden haver causes diverses que ho expliquin:

- La preferència de les terminologies anatòmiques per les formes descriptives enfront de les formes basades en noms propis.
- La simplificació en una llengua d'una forma recollida íntegrament en les terminologies anatòmiques.
- La tria de motivacions diferents en la forma tradicional i en la forma de les terminologies anatòmiques.
- Etc.

Per exemple:⁴

Cas 1: Denominació tradicional de base llatina formada sobre un nom propi

angulus ludovici [ORIGEN: *angle de Louis*]
TA angulus sterni

Cas 2: Denominació tradicional de base llatina simplificada

meatus medi
TA atrium meatus medi

Cas 3: Denominació tradicional de base llatina i denominació de la TA amb motivacions diferents

finestra rotunda
TA fenestra cochlae

Ara bé, fins i tot quan hi ha coincidència entre la forma de les terminologies anatòmiques i la forma tradicional de base llatina és dubtós que es pugui resoldre com una única forma pertanyent a la nomenclatura. De fet, la utilització habitual d'una forma en el discurs científic habitual d'una llengua sembla indicar que la forma en qüestió també pertany a aquesta llengua. Una mostra clara d'aquesta pertinença del llatinisme a una llengua d'equivalència són els casos en què aquella llengua no ha generat cap forma alternativa a la forma nomenclatural de base llatina.

⁴ Aquests exemples procedeixen de la segona edició del *Diccionari enciclopèdic de medicina*, actualment en revisió; són dades, doncs, forçosament provisionals i subjectes a modificació.

Per exemple:

català **agger nasi**
castellà agger nasi
anglès agger nasi
TA agger nasi

3. Tractament de la nomenclatura científica en productes de referència

3.1 En productes lexicogràfics

Els productes lexicogràfics es mouen sovint entre el criteri de reflectir només la llengua comuna, tant pel que fa a les paraules definides com a les paraules utilitzades en la definició, i la necessitat de recollir els tecnicismes més habituals per a conferir una utilitat més gran al producte.

Com a conseqüència d'aquestes tendències oposades, hi ha diccionaris lexicogràfics que segueixen estrictament el principi de no recollir mai noms científics i d'altres (sol haver-hi els catalans) que els recullen sistemàticament quan fan referència a animals i plantes.⁵

Per exemple:

- (1) Diccionaris lexicogràfics que no recullen les denominacions científiques d'animals i plantes o bé els fan una atribució genèrica:

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. *Diccionario de la lengua española* [en línia]. 22a ed. Madrid: Real Academia Española, 2001.

mirlo 1. *m.* Pájaro de unos 25 cm de largo. El macho es enteramente negro, con el pico amarillo, y la hembra de color pardo oscuro, con la pechuga algo rojiza, manchada de negro, y el pico igualmente pardo oscuro. Se alimenta de frutos, semillas e insectos, se domestica con facilidad, y aprende a repetir sonidos y aun la voz humana.

ROBERT, Paul; REY-DEBOVE, Josette; REY, Alain. *Le nouveau Petit Robert: Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*. Nouvelle éd. Paris: Dictionnaires Le Robert, 2008.

merle *f* Oiseau passereau (*passériformes*), au plumage généralement noir chez le mâle, brun chez la femelle.

- (2) Diccionaris lexicogràfics que recullen les denominacions científiques d'animals i plantes:

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana* [en línia]. 2a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2011.

merla *f* Ocell de la família dels muscicàpids, de 25 centímetres de llargada, plomatge negre i bec groc el mascle, de plomatge bru i bec negrós la femella (*Turdus merula*).

Diccionari.cat [en línia]. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2010.

merla *f* Ocell de l'ordre dels passeriformes i de la família dels túrdids (*Turdus merula*), de plomatge negre (la femella el té bru) i bec groc, que posseeix un cant bellíssim.

ZINGARELLI, Nicola. *Lo Zingarelli 2008: Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli, 2007.

⁵ És interessant destacar, en el cas del català, que aquesta característica no ve del *Diccionari de la llengua catalana* d'Enciclopèdia Catalana (diccionari derivat d'una enciclopèdia i, doncs, amb un tractament sovint especialitzat de la informació), sinó que ja es dona en el *Diccionari general de la llengua catalana* dirigit per Pompeu Fabra.

merlo *m* Uccello dei Passeriformi, comune ovunque, nero il maschio, bruno-rossastra la femmina, onnivoro, addomesticabile (*Turdus merula*).

Collins dictionary. 9th ed. Glasgow: Collins, 2007. 1872 p.

blackbird *n* a common European thrush, *Turdus merula*, in which the male has a black plumage and yellow bill and the female is brown.

3.2 En productes terminològics i especialitzats

A diferència del que succeeix en els productes lexicogràfics, en els productes terminològics i especialitzats és absolutament general la inclusió del nom científic, d'acord amb la consideració que és indispensable com a base d'una comunicació multilingüe precisa.

Aquesta unanimitat, per contra, no es dona en la manera de referir-s'hi. Hi podem distingir almenys tres grans possibilitats:

- (1) Donar-hi un tractament paral·lel al que hi donen els productes lexicogràfics, és a dir incorporar-lo en l'explicació sense cap camp específic.

Aquest tractament és propi dels productes de l'àmbit no multilingües.

Per exemple:

- MALUQUER I SOSTRES, J. *Els Ocells de les terres catalanes*. 3a ed., ampl. Barcelona: Barcino: Fundació Jaume I, 1981.

La merla («*Turdus merula*») és un dels nostres ocells més atractius. Amida 25 cm. El mascle resulta inconfusible pel seu plomatge negre intens, en contrast amb el bec de color groc viu; la femella és tota bruna.

- HEINZEL, H.; FITTER, R.; PARLOW, J. *Manual de las aves de España y de Europa, Norte de Africa y Próximo Oriente*. Barcelona: Omega, cop. 1981.

MIRLO COMÚN *Turdus merula*. Es uno de los pájaros más comunes de la Región. El macho es muy distintivo, siendo el único totalmente negro azabache y con el pico amarillo anaranjado vivo [...].

(2) Donar-hi un tractament de llengua d'equivalència, amb l'etiqueta *llengua llatina*.

Aquest tractament és propi de bancs de dades multidisciplinaris i multilingües.

Per exemple:

- QUÉBEC. OFFICE QUÉBÉCOIS DE LA LANGUE FRANÇAISE. *Le grand dictionnaire terminologique* [en línia]. Québec: Gouvernement du Québec. Office québécois de la langue française, 2012.

☆☆☆☆☆

[Anglais \[EN\]](#) ↓
[Latin \[LA\]](#) ↓

merle noir

Domaine zoologie > ornithologie

Auteur Office québécois de la langue française, 1996

Notes

Ordre : Passeriformes; famille : Muscicapidae; genre : Turidae.

Distribution : niche dans le Maghreb, et de l'Europe à l'Inde et au sud de la Chine; les populations du Nord et parfois de l'Est migrent, pour hiverner, en Égypte, en Asie du Sud-Ouest et du Sud-Est; introduit en Australie et en... [\[+\]](#)

 Terme privilégié

merle noir n. m.

Anglais

Auteur Office québécois de la langue française, 1996

Termes

Eurasian blackbird
blackbird
European blackbird
common blackbird

Latin

Auteur Office québécois de la langue française, 1996

Terme

Turdus merula

- CANADA. BUREAU DE LA TRADUCTION. *Termium* [en línia]. Gatineau: Canada. Travaux publics et Services gouvernementaux. Bureau de la traduction, 2012.

Anglais	Français
1. Subject Field(s) - Birds 2003-12-11 Conserver la fiche 1	Domaine(s) - Oiseaux 2003-12-11 Conserver la fiche 1
Eurasian blackbird Source CORRECT	merle noir Source CORRECT, MASC, UNIFORMISÉ
blackbird Source CORRECT	Turdus merula Source LATIN
European blackbird Source CORRECT	
common blackbird Source CORRECT	
Turdus merula Source LATIN	
OBS – A bird of the family Muscicapidae. Source	OBS – Oiseau de la famille des Muscicapidae. Source
OBS – In English scientific usage, all elements of names of bird species require capital letters except for hyphenated adjectives where the second word is not capitalized, for example, Black-crowned Night Heron. Source	OBS – merle noir : nom français uniformisé par la Commission internationale des noms français des oiseaux. Source
	OBS – En français, les noms des espèces d'oiseaux acquièrent une valeur de nom propre; tous les substantifs génériques de même que tous les qualificatifs spécifiques qui précèdent le substantif générique doivent prendre la majuscule, par exemple : Pétrel minime, Petit Butor. Source

- *Euskalterm: Banco terminológico público vasco* [en línia]. [Bilbao]: Eusko Jaurlaritza. Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza, 2009.

mirlo común	
- Biologia > Izendegia > Hegaztien izenak -	
eu	zozo arrunt
	zozo
es	mirlo común
fr	merle noir
en	blackbird
la	Turdus merula (L.)
[Hiztegi terminologikoa] [2003]	

- EUROPEAN COMMISSION. TRANSLATION SERVICE. *Eurodicautom* [En línia]. Brussels: European Commission, cop. 1995-2001.

ENVIRONMENT, Wildlife [EP]		Full entry
ES	mirlo común	★★★★ *@
DA	solsort	★★★★ *@
DE	Amsel	★★★★ *@
EL	κόρουαξ	★★★★ *@
EN	blackbird	★★★★ *@
FI	mustarastas	★★★★ *@
FR	merle noir	★★★★ *@
IT	merlo	★★★★ *@
LA	Turdus merula	★★★★ *@
MT	Malvizz Iswed	★★★★ *@
NL	merel	★★★★ *@
PT	melro-preto melro	★★★★ *@ ★★★★ *@
SV	koltrast	★★★★ *@

- (3) Donar-hi un tractament específic, diferent del propi d'una llengua d'equivalència, que pot arribar fins i tot a convertir-lo en l'entrada de referència d'una fitxa.

Aquest tractament és propi de productes de l'àmbit multilingües.

Per exemple:

- PETERSON, R.; MOUNTFORT, G.; HOLLOM, P.A.D. *Guia dels ocells dels Països Catalans i d'Europa*. 4a ed. rev. i ampl. Barcelona: Omega, DL 1987.

MERLA. **Turdus merula**

Bal.: Mèl·lera

Cas: Mirlo común

Etc.

Identificació: 25 cms. El mascle, és un ocell robust ben negre, amb el bec i l'anell ocular de color groc-taronja intens. La femella és marró fosc uniforme per sobre [...]. p. 205

- MUNTANER, J.; FERRER, X.; MARTÍNEZ-VILALTA, A. *Atlas dels ocells nidificants de Catalunya i Andorra*. Barcelona: Ketres, DL 1984.

MERLA

Turdus merula

Merla parda (les femelles),

Merla de (o del) bec groc,

Merla negra (els mascles),

Merlot (els mascles i les femelles).

Prou coneguda de tothom, la Merla és present durant tot l'any a Catalunya i Andorra [...].

Tot i que els productes terminològics de l'àmbit de la biologia, doncs, generalment no utilitzin cap etiqueta específica per a introduir el nom fixat en la nomenclatura, és important destacar

que, en canvi, els textos introductoris s'hi refereixen pràcticament sempre com a *noms científics*.⁶ Per contra, no hem localitzat cap producte d'aquesta mena que parli de **noms llatins* o de **nomenclatura llatina*.

Per exemple:

- COMISSIÓ INTERNACIONAL DE NOMENCLATURA ZOOLÒGICA. *Codi internacional de nomenclatura zoològica*. 4a ed. [Barcelona]: Institut d'Estudis Catalans, 2003.

«La nomenclatura zoològica és el sistema de noms científics que s'aplica a les unitats taxonòmiques d'animals actuals o extingits en qualsevol nivell de la jerarquia espècie, gènere i família.»

«Els objectius del Codi [Internacional de Nomenclatura Zoològica] són impulsar l'estabilitat i la universitat dels **noms científics** dels animals i assegurar que el nom de cada tàxon és únic i distint.» (p. 2)

[Aquest passatge és especialment destacable, pel valor canònic de l'obra en l'àmbit de la zoologia (veg. el punt 1.1).]

- JOBLING, James A. *A dictionary of scientific bird names*. Oxford [etc.]: Oxford University Press, 1991.

«THE PARTS OF **SCIENTIFIC NAMES**

»The full **scientific name** of a bird species consists of four parts; *Parus major* Linnaeus 1758, is the scientific name of the Great Tit. The first two parts, the binomen *Parus major*, are written in a Latin or neo-Latin form and traditionally printed in italics.»⁷

- MAYOL SERRA, J. *Els Aucells de les Balears*. Palma de Mallorca: Moll, 1978.

«A continuació presentam les espècies que han estat observades, o ho són regularment, a les illes Balears, agrupades sistemàticament. Posam en primer lloc el **nom científic**, a continuació el d'ús més corrent a les illes Balears, seguit dels noms català i castellà acceptats oficialment pels ornitòlegs i usats a les publicacions de la Societat Espanyola d'Ornitologia; i, finalment, posam també el nom oficial anglès.» (p. 120)

- FOLCH I GUILLÈN, Ramon (ed.). *Història natural dels Països Catalans*. Vol. 4, *Plantes inferiors*. 1a ed., reimp. corr. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1986.

«El catàleg és ordenat sistemàticament, d'acord amb els criteris de classificació seguits en aquesta obra. Per a les diverses categories taxonòmiques, hom consigna la **denominació científica** i la denominació vulgar catalana [...].» (p. 501)

⁶ A la *Història natural dels Països Catalans*, però, es parla de denominació científica.

⁷ Per a la interpretació d'aquest passatge, que fa referència al nom de l'autor de la combinació binomial i a l'any en què la va fixar, vegeu el paràgraf final del punt 1.1.

4. Proposta de tractament

En general, no sembla adequat recollir les denominacions científiques de base llatina com si fossin formes de la llengua llatina, per raons lingüístiques i de coherència amb l'àmbit:

- D'una banda, és convenient no anomenar *llatí* el que és, estrictament, una adequació morfològica i sintàctica moderna a la gramàtica llatina. A més, en el cas dels noms científics, aquesta adequació es pot efectuar a partir d'ètims de qualsevol origen lingüístic.
- De l'altra, l'ús clarament majoritari en l'àmbit no és aquest, ni en el tractament ni en la manera de referir-s'hi (no es diu que siguin formes llatines).

En aquest punt, però, convé distingir entre les denominacions científiques de base llatina que pertanyen a nomenclatures fixades internacionalment (punt 4.1) i les denominacions científiques de base llatina d'origen tradicional, que poden ser específiques d'una llengua o unes llengües (punt 4.2).

4.1 Denominacions de base llatina de nomenclatures fixades

Pel que fa a les denominacions que pertanyen a nomenclatures fixades internacionalment (vegeu els punts 1.1 i 1.2), es proposa recollir-les en un camp específic.

Tenint en compte, però, que no sembla que hi hagi una manera comuna de referir-se al conjunt d'aquestes denominacions (la forma *denominació científica* no té un significat general), es recomana distingir entre els casos següents:

- (1) Noms científics (amb un codi del tipus *nc*)

Per exemple:

ai-ai *n m*

es aye-aye

fr aye-aye

en aye-aye

de Fingertie

nc *Daubentonia madagascariensis*

MAMÍFERS Primat dels lemuriformes, nocturn, de la mida d'un gat, de cua llarga i d'ulls i orelles molt grossos, que viu als boscos de Madagascar.

- (2) Terminologia anatòmica (tipus de terminologia anatòmica; és habitual el codi *TA*)

Per exemple:

parpella superior *n f*

es párpado superior

en upper eyelid

TA *palpebra superior*

OFTALMOLOGIA Parpella situada a la part superior del globus ocular.

(3) Terminologia histològica (tipus de terminologia anatòmica; és habitual el codi *TH*)

Per exemple:

parènquima *n m*

es parénquima

fr parénchyme

en parenchyma

TH parenchyma

SINOLOGIA Teixit essencial d'un òrgan o una glàndula que en conté les cèl·lules específiques i els elements funcionals.

(4) Terminologia embriològica (tipus de terminologia anatòmica; és habitual el codi *TE*)

Per exemple:

quimiotropisme *n m*

es quimiotropismo

en chemotropism

TE chemotropismus

NEUROCIÈNCIA Tropisme en el qual les cèl·lules i els teixits diana específics atreuen els axons en desenvolupament mitjançant factors difusibles o molècules d'adhesió cel·lular.

Finalment, amb relació a la ubicació d'aquests codis *nc* (*nom científic*), *TA* (*terminologia anatòmica*), *TH* (*terminologia histològica*) i *TE* (*terminologia embriològica*), es considera que el millor és que figurin a continuació de les llengües d'equivalència, juntament amb els altres codis especials, com ara *sbl* (*símbol*) i *for* (*fórmula*)⁸. D'aquesta manera s'estableix de manera clara la diferència amb les llengües d'equivalència i, alhora, es dona a les denominacions científiques validesa per a totes les llengües recollides i no només per a la llengua catalana —com podria fer pensar una ubicació a continuació de les denominacions.

4.2 Denominacions de base llatina tradicionals

Pel que fa a les denominacions tradicionals de base llatina, el fet que siguin utilitzades en el discurs científic habitual per una o més llengües indica que, en realitat, són formes pertanyents a aquestes llengües. Això és molt clar quan es tracta de formes que no coincideixen del tot o gens amb les formes corresponents de les terminologies anatòmiques, però fins i tot sembla preferible analitzar així els casos de coincidència completa amb les terminologies anatòmiques en què no hi ha formes alternatives.

Per tant, el tractament formal que proposem per a aquesta mena de denominacions és l'habitual de totes les denominacions i equivalents:

- Assignació a les llengües que les utilitzin, amb independència de la base llatina de la forma. (En cas que la mateixa forma figuri en una terminologia anatòmica, convé recollir-la també amb el codi corresponent.)

⁸ Vegeu, amb relació al codi *for*, el criteri *Fórmules químiques*.

- Escripura en rodona.

Per exemple:

Cas 1: Denominació tradicional de base llatina coincident amb la forma internacional

agger nasi [la]

es agger nasi

en agger nasi

TA agger nasi

Cas 2: Denominació tradicional de base llatina no coincident amb la forma internacional

angle de l'estern *n m*

angulus ludovici [la] *n m sin. compl.*

TA angulus sterni

5. Conclusions

Considerar que les denominacions científiques de base llatina són equivalents en llengua llatina, tal com fan diverses bases de dades, és equívoc:

- En el cas de denominacions pertanyents a nomenclatures fixades (punt 1), pels motius següents:
 - En primer lloc, perquè aquestes denominacions no es poden considerar formes pròpies de la llengua llatina, sinó formes adaptades a la gramàtica llatina.
 - En segon lloc, perquè no és aquest el tractament majoritari en l'àmbit. (Tot i que, curiosament, sí que és el tractament majoritari en els bancs de dades terminològics multidisciplinaris; vegeu el punt 3.2).
- En el cas de denominacions no pertanyents a nomenclatures fixades (punt 2), perquè aquestes denominacions no pertanyen al cabal lèxic del llatí, sinó que pertanyen estrictament a les llengües que les utilitzen.

De fet, considerar que les denominacions científiques són formes llatines representa alterar el significat habitual de llengua d'equivalència. En principi, una llengua d'equivalència identifica la cultura que fa servir una determinada forma (és a dir, els països on es parla aquella llengua); aquí, en canvi, es marcarien com a formes de la llengua llatina unes formes que no tenen a veure amb la cultura romana sinó amb l'ús de la gramàtica llatina com a interllingua.

Evidentment, l'estructuració de la informació de la fitxa terminològica fa també poc recomanable recollir les denominacions científiques a l'interior d'un camp de text lliure, com ara la definició o la nota, tal com fan els productes lexicogràfics. (Vegeu el punt 3.1.)

En conseqüència, es considera preferible optar per una de les solucions següents, segons la naturalesa d'aquestes denominacions:

- (1) Pel que fa a les denominacions científiques de base llatina que pertanyen a una **nomenclatura fixada internacionalment**, es proposa assignar-les a llengües específiques, de nova creació (vegeu el punt 4.1):
 - *nc* (nom científic) [nom propi de la biologia; escriptura en cursiva, amb majúscula inicial en el primer formant]
 - *TA* (terminologia anatòmica) [nom propi de l'anatomia macroscòpica humana; escriptura en rodona i minúscules]
 - *TH* (terminologia histològica) [nom propi de l'anatomia microscòpica humana; escriptura en rodona i minúscules]
 - *TE* (terminologia embriològica) [nom propi de les estructures humanes embrionàries i fetals; escriptura en rodona i minúscules]
- (2) Pel que fa a les denominacions científiques de base llatina que pertanyen a la **nomenclatura tradicional d'una llengua** però no a la nomenclatura fixada internacionalment o bé que no tenen un sinònim que no sigui de base llatina, es proposa assignar-les a aquella llengua que les té com a pròpies i tractar-les com qualsevol altra denominació o equivalent (vegeu el punt 4.2).

D'aquesta manera, es reserva el codi *la* per a denominacions efectivament lligades d'una manera o altra a la cultura romana, com són les expressions de dret romà, les designacions de construccions romanes, etc.